DOI: 10.5961/jhes.2020.362

Engelli Bireylerin Gelişim Özelliklerinde Müzik Eğitiminin Önemi

The Importance of Music Education on Developmental Features of the Handicapped Individuals

Cemalettin BAYDAĞ

ÖZ

Bu araştırma, engelli bireylerin gelişim özelliklerine müzik eğitiminin etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Müzik eğitiminin, engelli bireylerin sosyalleşerek güdülenmesine, el ve göz koordinasyon becerisi kazanmasına, grup içerisinde yer edinebilmesine, işbirlikçi öğrenme ile sorununu çözmesine, bilişsel, duyuşsal, zihinsel, dil ve psikomotor gelişimine, edindiği bilgileri ve gelişimi hayatına aktarabilmesine, çevresine duyarlı ve ilgili bireyler yetişmesi ile sorumluluk bilincinin gelişmesine katkı sağlama durumu; engelli bireylerin gelişimlerinde müzik eğitiminin önemli bir boyutunu göstermektedir. Betimsel modele dayalı nitel bir çalışma olan bu araştırmada, müzik eğitiminin farklı engel gruplarına ilişkin geliştirici katkılarına değinilmiştir. Ülkemizde maalesef müzik eğitimi ve engelli kavramı üzerine yapılan çalışmaların az sayıda olması, bu araştırmayı alana yeni bir katkı sağlaması açısından değerli kılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın literatüre ve kendisinden sonraki çalışmalara ışık tutma düşüncesi sevindiricidir.

Anahtar Sözcükler: Engelli bireyler, Müzik eğitimi, Engelliler ve müzik eğitimi, Zihinsel engelli, İşitme engelli

ABSTRACT

This research has aimed to investigate the effect of music education on handicapped individuals' developmental features. Music education is one of most significant keys in the development of handicapped individuals as it motivates them to be more sociable, helps those individuals to gain gesture coordination, enables them to join a special group and to solve a problem with cooperative learning, contributes to their cognitive, affective, mental, linguistic and psychomotor development, helps them to transfer these acquisition and development to their lives, and supports individuals in becoming environmentally- conscious and acquiring sense of responsibility. In this qualitative study which is based on literature review method, the formative contribution of musical education to different handicapped groups has been emphasized on. Unfortunately, in our country, the number of study on music education and on handicapped content is so limited that this study is very valuable in terms of a fresh contribution to this field. In this context, the notion that this study will light the way of future studies is pleasing.

Keywords: Handicapped individuals, Music education, Handicapped and music education, Mentally disabled, Deaf

GİRİŞ

Müzik, hayatın hemen her alanında insanoğlunun hayatına eşlik etmiş ve günümüzde neredeyse hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Hiç şüphesiz bu özellik, müziğin insana dokunma, etkileme ve farklı boyutlara en hızlı bir şekilde ulaştırabilme özelliğinden kaynaklanmaktadır. Çağlar boyunca müzik, farklı ülkelerde ve kültürlerde kendine yer edinmiş, tedavi aracı olarak kullanılmış, bazı durumlarda dil farklılığından dolayı anlaşılmasa bile, duygu ve yapısı ile kendi içerisinde evrenselliğe bürün-

Baydağ C., (2020). Engelli bireylerin gelişim özelliklerinde müzik eğitiminin önemi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science, 10*(1), 1-7. https://doi.org/10.5961/jhes.2020.362

Cemalettin BAYDAĞ (✉)
ORCID ID: 0000-0001-5806-6844
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Sahne Sanatları Bölümü, Zonguldak, Türkiye
Zonguldak Bülent Ecevit University, State Conservatory, Department of Performing Arts, Zonguldak, Turkey
cemalettinbaydag@gmail.com

Geliş Tarihi/*Received* : 05.10.2019
Kabul Tarihi/*Accepted* : 01.12.2019

müş bir yapıyı kazanmayı başarmıştır. Günümüz toplumunda tiyatrodan sinemaya, film müziklerinden reklam müziklerine, birçok farklı alanlarda pazarlama stratejisi olarak kullanımının artış göstermesinde (turizm, çağrı merkezleri, halkla ilişkiler, vb.), müziğin insan üzerindeki etkilerinin keşfedilmesi büyük rol oynamaktadır. Bu çalışmada ise, müziğin; engelli bireylerin hayatlarında ne gibi etkilere (olumlu-olumsuz) yol açtığı, nasıl farklılıklar yarattığı ve sonucunda nasıl bir sonuç elde edildiği üzerine derleme çalışması yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak, engel ve engelli tanımı ile eğitim boyutlarına değinilmiş, sonrasında ise müzik ve müzik eğitiminin etkileri üzerine çalışmalara yer verilmiştir.

Engel bedensel, anlıksal veya davranıştaki bir bozukluk ve başarıyı güçleştiren her tür yetersizliktir (Öncül, 1989). Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamamasıdır (Koca, 2010).

Özürlülük, gelir düzeyi, statüsü ne olursa olsun toplumun tüm kesimlerini etkileyen toplumsal bir sorun alanıdır (Saygın, 2002). Bu sorunun üstesinden gelebilmek için, engelli bireylerin toplumda diğer insanlar arasında olağan yerlerini almaları, kendilerini yücelmiş görüp aşağılık duygusundan kurtulmaları gerekmektedir (Eyüpoğlu, 1984). Dolayısıyla söz konusu durum için, hem bireyden topluma kadar engelli bireylerin olağan yaşantısını sağlayacak koşullar yaratılmalı, hem de engelli bireyin toplumda kendini her bakımdan yük sanmaması için en yüksek düzeyde ekonomik ve sosyal bağımsızlığa sahip olması sağlanmalıdır (Eyüpoğlu, 1984). Bu ve benzeri durumlar ancak eğitim yoluyla kazandırılabilir. Kullandıkları yöntemler ve öğretme süreçleri farklılık gösterse de, eğitimin amacı bireylerin gelişimine katkı sağlamaktır. Çünkü eğitim, toplumsal kalkınmanın lokomotifidir. Söz konusu engelli bireylerin eğitimi olduğunda ise, daha dikkatli davranmak gerekmektedir.

Eğitim bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişimleri meydana getirme süreci olarak tanımlamakta olup (Ertürk, 1972); bireylerin ve toplumların gelişim, değişim ve dönüşüm aşamasında en önemli süreçlerden birini oluşturmaktadır. Bu süreçte topluma kazandırılacak bireylerin üretken, öğrenmeye yatkın, disiplinli, verimli ve sorunlara çözüm üretebilen kazanımlar elde etmesi sağlanmalıdır. Ayrıca eğitim bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinimsel özelliklerine de katkı sağlayabilmelidir. Her bireyin farklı kişilik özelliklerinin olduğu düşünüldüğünde, eğitimin her birey için farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu farklılıklar hem öğrenme sürecini hem de gelişim sürecini olumlu ya da olumsuz etkilemektedir.

Eğitim, bireyin gelişim sürecine katkı sağlamalı ve tüm yönleriyle bireyi kapsamalıdır. Örneğin, eğitim görülen sınıf içerisinde özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin varlığı, bu bireylerin eğitim safhasında daha fazla ilgiye ihtiyaç duyabilme durumunu gerektirir. Bu nedenle özel eğitime muhtaç ya da engelli çocuklar, ortak bazı özelliklerine ya da eğitim gereksinimlerine göre sınıflandırılmalı, eğitimdeki fırsat eşitliği doğrultusunda gerekli eğitimi alabilmelidir (Çiftçi, 2006). Çünkü özel eğitimin amacı, yetersizliği olan bireyleri yetersizliklerinden dolayı yaşamsal işlevlerini karşılamada başkalarına olan bağımsızlığı azaltmak veya ortadan kaldırmaktır (Karaman, 2016). Bu ve benzeri durumlar, engelli çocukların eğitimlerinde bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması gereğini ortaya koymaktadır (Akçamete & Kargın, 1994). Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının temel amacı, özel eğitime muhtaç çocukların sosyal, duygusal, zihinsel ve fiziksel gelişim özelliklerini belirleyip, bu özelliklere uygun eğitim programı düzenlemektir. Böylece bireyselleştirilmiş eğitim programı ile her engelli çocuk, kendi gereksinimlerine uygun eğitimden yararlanma olanağını elde etmiş olacaktır (Akçamete & Kargın, 1994).

Eğitim her şeyden önce, insanoğlunun bugünkü ve yarınki yaşamına bir müdahaledir. Eğitim sürecinde bireye bu tür bir müdahale olmasından dolayı, bireyin eğitimden en doğru ve yararlı şekilde yararlanabilmesi için çok çeşitli eğitim anlayışları geliştirilmiştir (Hesapçıoğlu, 2008). Bu nedenle uygulamada herkes tarafından kabul edilen ortak bir sınıflandırma bulunmamaktadır (Çiftçi, 2006).

Diğer taraftan, eğitim öğretim faaliyetlerinde özürün engele dönüşmesinin önlenmesinde iki temel etmen bulunmaktadır. Bunlar; özel eğitim aracılığıyla özel gereksinimli bireylere bilgi ve beceri kazandırmak ve yaşadığımız çevreyi özel gereksinimli bireylerin kullanabilecekleri hâle getirmektir (Eripek, 1998). Bu sayede, engellilere yönelik olumsuz tutumlar, acıma, alay etme, uzak durma ya da aşırı koruyucu davranma biçiminde ortaya çıkabilecek durumların önüne geçilmiş olacaktır. Tersi durumlar ise, engelli bireylerin akademik başarısını, bağımsız yaşam ve sosyal becerilerinin gelişimini ve topluma uyumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Lombano, 1980).

Toplumla uyum ve işbirliği konusunda, genelde eğitim özelde de müzik eğitimi engelli bireylerin gelişimine ve sosyalleşme süreçlerine önemli katkılar sağlamaktadır. Çünkü müzik, insanlık tarihinin her döneminde yer alan insan sağlığı üzerinde olumlu etkileri olan (Koç, Ayhan-Başer, Kahveci & Özkara, 2016) ve farklı kültürlerin kendine özgü var olan dokusunu yansıtan ve içerisinde barındıran evrensel bir iletişim biçimidir (Çuhadar, 2008). Bu evrensel dil, özellikle engelli bireylerin yaşadığı psikolojik sorunların üstesinden gelme noktasında adeta duyguların dili olmuştur.

Müzik; çocuğun ve diğer insanların duygu, düşünce ve tasarımlarını, yaşadıkları belli durum, olgu ve olayları, belirli bir amaç ve yöntemle, belirli bir güzellik anlayışına göre işlenmiş seslerle anlatan estetik bir bütündür (Uçan, 1996).

Ünal (2017)'a göre ise, müzik sadece insan üzerinde ruhsal, bedensel ve duygusal anlamda katkı sağlama potansiyelinin geliştirilmesi açısından değil, aynı zamanda çağın ideolojisine uyum sağlamak ve insan duygularını ifade etme gücünü geliştirmek açısından da önemli bir konumda bulunmaktadır.

Müzik, insan yaşamında vazgeçilmez bir olgu olmasının yanı sıra, çocuğun doğal çevresinde etkileştiği bir boyuttur. Değinilen duruma, çocuğun oyun içinde söylediği tekerleme, şarkı, türkü ile televizyonda ve radyoda dinleyip duyduğu müzikler örnek gösterilebilir. Dikkat edildiğinde, müziğin ilköğretim okullarında genellikle etkili bir araç olarak kullanıldığı görülebilir (Çilden,

2001). Bu noktada müzik eğitimi ile kazandırılması gereken hedefler bireylerin ruhsal ve zihinsel gelişimleri açısından çok önemlidir (Uçan, 1996). Çünkü müzik eğitimi kritik düşünme, problem çözme ve bu amaçlara yönelik nasıl iş birlikçi bir yaklaşımla çalışılması gerektiğini öğretmekte olup, akademik ve kişisel becerilerin gelişmesini desteklemektedir (Şendurur & Akgül-Barış, 2002).

Müzik eğitiminin amaçları, gelişim alanları göz önüne alınarak şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Bal & Artan, 1995):

- İletişim,
- Farkında Olma,
- Dil Gelişimi,
- Motor Gelişimi
- Zihinsel Gelişim ile ilgili amaçlar ve yaratıcılık,
- Duygusal amaçlar.

Yapılan araştırmalar ve bu konuda çalışan araştırmacıların ifadeleri incelendiğinde, engelli bireylerin sosyalleşme ve gelişim süreçlerinde müzik eğitiminin önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Günümüz koşullarında bilim ve bilgiye, dolayısıyla eğitime duyulan gereksinim hızla artmaktadır. Müzik eğitimi yoluyla çocuğu eğitme konusu, en önemli eğitim yollarından biridir (Akkaş, 1993). Müzik eğitimi, çocuk ve gencin yalnız duyarak değil, düşünerek, tartıp biçerek, eleştirerek ve yaşayarak bilgileri edinebilme potansiyeline katkı sağlar. Diğer taraftan müzik eğitimi, dış dünyadan kopmadan, bilim ve teknolojiyi de kapsamak üzere, insanın her alanda yaratıcı, tasarlayıcı, düşünen ve üreten yanını pekiştiren bir eğitimdir (Balıkçı, 2001).

Değinilen bilgiler ve araştırma çıktıları, müzik eğitiminin engelli bireyler üzerinde geliştirici, değiştirici ve dönüştürücü bir özelliğinin olduğunu göstermektedir. Nitekim bu konuda yeteri kadar çalışma olmaması ve 21. yy koşulları dikkate alındığında hâlâ engelli bireylerin engeline yönelik sıkıntı çekmeleri, bu konudaki eksiklikleri gözler önüne sermektedir. Bunun yanı sıra müzik eğitiminin bağlayıcı ve birleştirici yönü, engelli bireyleri kendileriyle barışık, sosyal ve engelliyle bütünleşmiş bir konuma taşıyabilmektedir. Dolayısıyla böyle bir çalışmanın gerçekleşmesi, hem farklı perspektifler doğrultusunda yeni arayışlar ve eğitimde yeni yollar keşfedilmesine olanak sağlayacak, hem de müzik eğitiminin engelliler üzerindeki kazanımlarının geliştirilmesine katkılar sağlayabilecektir. Bu yönüyle bu çalışma önem arz etmektedir.

Müzik Eğitiminin Engelli Bireyler Üzerindeki Etkileri

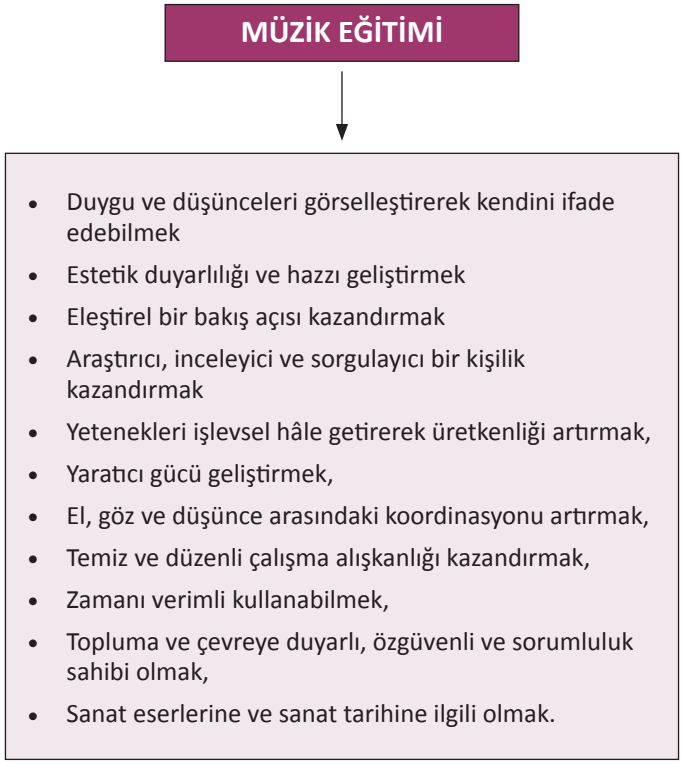
Yeryüzünde insanın var olduğu ilk çağlardan beri var olan müzik, insan hayatında eğlence, dinsel, sağlık, eğitim ve sanatsal açıdan her zaman önemli bir yer tutmuş, çağlar boyunca insan hayatının bütünleyicisi olmuştur (Sun, 1997). Bunun olası nedenlerinden birisi, müziğin insana dokunma durumudur. Daha açık bir ifadeyle anlatmak gerekirse, müzik; insanın duygu durumuna etki eder ve insanın gelişimine olumlu katkılar sağlayarak farklı boyutlara taşınmasını sağlar. Karaçay (2010) bu durumu, müziğin gözle görülmemesine rağmen, müzik ya da duyulan bir sesin gerçekte insana fiziksel olarak dokunduğu şeklinde dile getirmektedir (36). Çünkü kulağımıza ulaşan bir ses dalgası, kulak zarına fiziksel olarak dokunarak onu titreştirmekte ve kulak zarına temas eden kulak kemikçiklerini harekete geçirmektedir (Karaçay, 2010). Bu hareket, müziğin içerisindeki tarif edilemeyen yapının insanı sarmalaması sonucunda, duygunun ifadesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. İnsan hayatının her alanında ve anında olan müzik, günümüzde insandan ayrılmaz bir parça olarak nitelendirilebilmektedir.

Değinilen düşünceyi Vural (2004) şu şekilde desteklemektedir. Müzik eğitimi, bireye kendini ifade edebilme özelliği kazandırmasının yanı sıra, insanın yapısında var olan, müziği dinleme, anlama ve anlatma yetisinin de ortaya çıkmasını sağlamaktadır (p. 285). Dolayısıyla müzik eğitimi, bireylerde var olan yaratıcı gücün ortaya çıkması ve geliştirilmesi konusunda etkin bir disiplin olarak görülmeli (Özsoy, 2003), bireyin bilgisel, bilişsel, duyusal ve duygusal eğitim ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinmelidir (Yolcu, 2004).

Müzik, eğitimin her kademesinde yer alan öğrenme alanlarındandır (Dayı & Gürkan-Öztürk, 2019) ve özü itibarı ile eğitsel bir nitelik taşır (Artan, 2001). Bu eğitsel nitelik, sağlıklı bireylere verilen müzik eğitimine göre, engelli bireylerin gelişim özellikleri üzerinde daha etken bir rol oynamaktadır. Çünkü engelli bireylerde müzik eğitimi, başarı getiren bir etkinlik olarak kullanılmaktadır. Müzik işbirliğiyle engelli bireylerin gelişimine sağlanan katkı, müziğin farkında olmadan insanı etkileme durumundan kaynaklı, engelli bireyleri farkında olmadan ve oyuna dahil ederek geliştirir. Yani gelişim farkında olmadan değişimi ve beraberinde pek çok beceriyi getirmektedir. Bu noktada, öğretmenin cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, öğretim tecrübesi, engelli öğrencilerle olan deneyimi, özel eğitim konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olma vb. durumları, engelli bireylerin gelişim düzeyinde artma ya da eksilme gibi durumları sağlayacaktır.

Müzik eğitiminin engelli bireylerin eğitiminde kullanılması, onların farklı deneyimler yaşamasına olanak sağlamaktadır. Çünkü müzik eğitimi engelli bireye; ister müzik aleti çalsın, isterse de sesini kullansın, düşüncelerini ifade edebileceği ve duygularını hissedebileceği işitsel zekâsını zenginleştireceği özgün bir deney türü sunmaktadır (Bloomfield, 2000; Akt. Akyüzlüer, 2007). Dolayısıyla engelli bireylerle yapılacak olan müziksel etkinlikler, hem onların sosyal, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunmakta, hem de özgüven ve başarı eksikliği hissettikleri diğer alanlarda kendilerine güvenmelerini sağlamaktadır (Turan, 2006). Bununla birlikte müzik eğitimi, içerisinde gelişimsel alanları destekleyen pek çok boyut/etkinlik barındırdığından, hem engelli hem de normal gelişim gösteren bireyler için uygun ortam ve destek sağlandığında bireylerin gelişim safhasına katkı sağlama potansiyeline sahiptir (Dayı & Gürkan-Öztürk, 2019).

Yukarıda sözü edilen bilgilerden hareketle, müziğin başarı getiren bir etkinlik olduğu ve engelli çocukların eğitiminde çok değerli olduğu söylenebilir (Artan, 2001). Şekil 1'de, müzik eğitiminin kazanımlarına ilişkin işlevleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Şekil 1: Müzik eğitiminin işlevleri.

*(**Kaynak:** Kırışoğlu, Stokrocki, 1997, p. 17).*

Şekil 1'de görüldüğü üzere iyi hazırlanmış bir müzik eğitimi programıyla çocuk sınıf içinde, toplumda ve dünyada yaşamın zevkini ve anlamını anlayabilmekte, ulusal ve dünya tarihini anlamlı kılabilmekte, bilim, sanat, sosyal bilimler, sağlık ve din gibi alanlarda ilgisini geliştirip bilgilendirilebilmektedir (Çilden, 2001). Nitekim engelli öğrencilerin söz konusu amaçlara ulaşabilmesi için pek çok beceri kazanması ve kazandığı becerileri hayatına aktarması gerekmektedir. Şekil 1'de de değinildiği üzere müzik eğitiminin birey üzerinde yarattığı birçok kazanım mevcuttur. Söz konusu kazanımlar, birey hangi engel grubuna sahip olursa olsun, müzik eğitimi ile engelli bireyin gelişimine imkan sağlayacaktır.

Müzik eğitimi, yaratıcı bir süreç olarak engelli bireyi özgür düşünmeye ve çalışmaya yöneltmekte (Buyurgan & Buyurgan, 2001), engelli bireylerin psikolojik gelişimlerine ve kişilik oluşumlarına önemli katkılar sağlamaktadır (Gönen, 1998).

Üreten, seçen, beğenen ve kendini ifade edebilen birey, içinde yasadığı toplumun bir üyesi, geleceğin temsilcisidir (Buyurgan & Buyurgan, 2001). Özellikle görme engelli kişiyi canlandırmak, harekete geçirmek ve etkin olmasını sağlamak için duyularının geliştirilmesi gerekmektedir. Yürüme, oturma, dolaşma, koklama ve hissetme gibi pratiklerle kişinin güven duygusunun geliştirilmesine katkı sağlanabilir.

Özel eğitim alanında farklı teknikler kullanılmaktadır. Özellikle müzik terapi alanında; doğaçlama, yeniden yaratıcı, alıcı ve yaratıcı teknikler olmak üzere dört farklı teknik kullanılmaktadır (Bruscia, 1989). Örneğin, zihinsel engelli çocukların eğitimine destek ve yardımcı olmada en etkili araçlardan biri olan müzik (Nacakcı ve Dalkıran, 2019); müzikal unsurların ve yaratıcı yöntemlerin, eğitilebilir zihinsel engelli çocukların ihtiyaç duydukları yaşam becerilerini geliştirebilmelerine faydalı olduğu söylenebilir (Yılma & Uçan, 2014). Bunun dışında engelli bireye değişik müzikler dinletilerek, müziklere uygun hareketler oluşturmasına imkan verilmelidir. Böylece engelli birey, duyduğu müziğe ilişkin duygularını hareketlere döküp hareketlerle kendini ifade edebilmeyi öğrenir. Ancak bazen engelli bireylerin rahatlatmalarını sağlamak için, hem kendilerinin bağırma ve gürültü yapmalarını, hem de ardından tekrar sessizliğe gömülmelerini sağlayan çalışmalar da yaptırmak gerekebilir (Gönen, 1998).

Özel eğitimde yapılan müziksel etkinlikler ve şarkılı oyunlar sadece çocukların müzik becerileri gelişimi için değil, fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve dil yaratıcılıklarının gelişimi için de önem arz etmektedir. Engelli bireylerin toplum içine girmede, yeni arkadaş edinmede oldukça zorlandıkları düşünüldüğünde, müziğin bu anlamda etkili bir araç olduğu daha net görülebilir. Örneğin, çocuklar için müzik eşliğinde bir balonla dans etmek, eğlenceli olduğu kadar çocukların topluma girmesinde, kaynaşmasında, ortama alışmalarında ve rahatlamalarında da etkilidir (Uçan, Yıldız & Bayraktar, 1999).

Çadır (2008) tarafından yapılan bir araştırma, zihinsel engelli öğrenciler için müzik terapi yöntemine göre hazırlanan sosyal beceri öğretim programı, zihinsel engelli öğrencilerin başkalarını oyun oynamaya davet etme, başkalarından aldığı eşyayı geri getirme ve üstlendiği görevi yerine getirme gibi sosyal becerileri öğrenme davranışları üzerinde müzik terapi yönteminin etkili olup olmadığını incelemiştir. Araştırma çıktıları, müzik terapi yöntemine göre hazırlanan sosyal beceri öğretim programının, zihinsel engelli öğrencilere kazandırılması istenilen sosyal beceriler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşıldığını göstermiştir (Akt. Pektaş, Düzkantar & Yurga, 2016).

Müzik etkinliklerinin engelli bireylerin davranışlarında değişikliğe neden olan ilkeleri; hazırlık ve olgunlaşma, güvende ve rahat hissetme, bireysel farklılıkların ortaya konulması, motivasyon, çevre, problem çözümü, bütün-parça-bütün, süreklilik ve değerlendirme olarak sıralanabilir (Nye, p. 43, Akt. Çilden, 2001).

Engelli bireyler, normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırıldığında müzik etkinliklerinden sayısız yararlar sağlarlar. Ancak engellilerle çalışmak oldukça zorlayıcıdır. Çünkü bu çocuklarda temel özrün yanı sıra çeşitli problemler de görülebilmektedir. Bazı engellilerde bu problemlerden biri bulunabilirken, bazılarında ikisi, bazılarında ise üç ya da daha fazlası görülebilmektedir. Bu problemlerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir (Artan, 2001):

- Engelli çocuklar göz kontağı kurmakta zorluk çekebilir,
- Kendilerine güvenlerinin az olabilme durumu dolayısıyla, sorumluluk almada güçlük yaşayabilirler.
- Koordinasyonla ilgili sorunlar yaşaması, oyun dans ve müzik etkinliklerini sekteye uğratabilir.

- Arkadaşlarına vurma, çalışmalar sırasında arkadaşları ile konuşma ve arkadaşlarını rahatsız etme gibi davranışlar gösterebilir.
- Grup aktivitelerine katılma ve aktiviteleri yürütmede zorluk çekebilir.
- Dil gelişimlerinin zayıf olması nedeniyle soruları cevaplamada güçlük çekmesi, şarkılara katılamaması gibi problemlerin görülmesine neden olabilir.

Yukarıda, engelli bireylerin genel olarak yaşadığı ve yaşamakta olduğu problemlere değinilmiştir. İncelendiğinde; söz konusu problemlerin yaşamın genel akışının sürekliliğini sekteye uğrattığını ve engelli bireylerin yaşamında sorun teşkil ettiğini nitelendirmek doğru olacaktır. Dikkatten uzak tutulmaması gereken başka bir nokta ise, bu problemlerin daha da artırılabileceğidir. Değinilen problemlerin çözüme ulaştırılması noktasında, müzik eğitiminin sorunların büyüyüp çoğalmasını engelleme, aza indirgeme ve üstesinden gelme gibi işlevinden yararlanılabilir.

Rickard, Toukhsati ve Field (2005), müziğin zihinsel engele sahip otistik çocuklar üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Berrakçay (2008) tarafından otistik çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada ise, otistik çocuklarla yapılan ritim çalışmalarının, çocuklar üzerinde oluşan problem davranışlarının kontrolü üzerinde olumlu etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca araştırma çıktıları, otistik çocukların sergilediği tekrara dayalı olarak ortaya çıkan problem davranışlarının iyileştirilmesinde müziğin etkili olabileceğini göstermiştir.

Müzik, içerisinde yer alan büyüsü ile engelli bireyin iletişim becerisinin artmasına, kendisinin ve başkalarının her konuda farkındalık kazanmasına imkân sağlar. Müzik eğitimi ise, engelli bireylerin bilişsel, psikolojik, duyuşsal, fiziksel, sosyo-duygusal ve davranışsal değişimleri üzerinde olumlu etki etmektedir. Söz konusu etki, hem engelli bireylerin sosyalleşmesini hem de güven duygusu kazanmasını sağlayarak, özürlülerin toplumla bütünleşmelerinde görünmez olan olumsuz tutumların önündeki engeli de kaldırmaktadır.

Müzik eğitiminin engelli bireylerin gelişim süreçlerine katkısı düşünüldüğünde, müziğin engelli bireylerin eğitimine daha çok dahil edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda daha önce yapılan araştırma bulguları, işitme engelli çocukların dikkat becerilerinin gelişimi üzerinde müzik eğitiminin etkili olduğunu ortaya koymuş olup, bu çocukların sosyal, bedensel ve zihinsel gelişim süreçleri üzerinde müzik eğitiminin önemli ölçüde katkı sağladığını göstermiştir (Malkoç & Ceylan, 2011; Karşal & Malkoç, 2011).

Daha önceki bölümlerde değinilen konulara ve literatüre bakıldığında, bu ve bunun gibi sayısız etkenlerle karşılaşılmaktadır. Müzik eğitiminin engelli bireylerin gelişimine sağladığı katkılardan bazıları aşağıda verilmiştir (Artan, 2001; Milli Eğitim Bakanlığı, 2008; Yılma ve Uçan, 2014).

- Müzik eğitimi, şarkı söylerken sesini ve nefesini ayarlayabilmeyi öğretmektedir.
- Müzik eğitimi çalışmalarında; ses dinleme ve sesi ayırt etme, şarkı söyleme, ritim, yaratıcı hareket ve dans çalışmaları ile müzikli öyküler çalışılması, engelli bireylerin yapılan etkinliklerde aktif rol oynamasını sağlayacaktır.
- Müzik eğitimi, engelli bireylerin dili kullanmaları, dinleme becerileri, işitsel algıları ve dikkat sürelerinin artmasına yardımcı olmaktadır.

Yılma ve Uçan (2014), öğretilebilir ve ileri derecede zihinsel engelli çocuklara kıyasla (zekâ puanlarına göre değişkenlik gösterebilir), eğitilebilir zihinsel engelli çocukların müziği, işitsel ve görsel algı aracılığı ile algılayabilme durumlarının daha ileri düzeyde olabileceğini belirtmiştir (p. 12). Malkoç ve Ceylan (2012) ise, işitme engelli çocukların genellikle işitme kalıntılarının bulunduğunu ve kullandıkları cihazlar sayesinde işitme eylemini rahatlıkla gerçekleştirebildiklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte, işitme engeline sahip olan çocukların diğer sağlıklı çocuklar gibi müziği hissedebildiğini ve hissedebildikleri oranda (müziğe eşlik edebilme ve enstruman çalabilme) tepkiler verebildiğini belirtmiştir. Söz konusu durumları analiz etmek gerekirse, müziğin; engelli bireylerin bilişsel, ruhsal, duygusal, toplumsal, sosyo-kültürel ve fiziksel açıdan gelişimine katkı sağladığı söylenebilir.

Çoban (2005) ise, müziğin engelli çocuklar üzerinde; sosyal ve duygusal davranışları düzeltmek, hareketle ilgili becerileri geliştirmek, iletişimi düzeltmek, okul öncesi ve okul dönemi becerilerini öğretmek ve boş zaman aktivitesi sağlamak gibi işlevleri olduğuna dikkat çekmektedir (Akt. Yılma & Uçan, 2014). Müzik etkinlikleri, özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler üzerinde işitsel becerilerin gelişimini artırmak, görev başında bireyin davranışını geliştirmek ve bireylerin yönergeleri takip etme yeteneklerini artırmak gibi birçok katkı sağlayabilmektedir (Daveson & Edwards, 1998). Buna ek olarak Darrow (1999) müzik öğretmenlerinin, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre değişiklik gösteren bir öğrenme ortamı hazırlayarak derslerde sistematik ve uygulanabilir öğretim stratejileri ve gerçek öğrenme deneyimlerine yer vermesi gerektiğini vurgulamaktadır (Akt. Aktaş & Tekinarslan-Çifci, 2016).

Günümüz dünyasında giderek ivmelenen bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile kitle iletişim araçlarının, eğitim başta olmak üzere insanlara birçok alanda son derece kolaylıklar sağladığı, ve özellikle engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmada yenilik çalışmalarına ön ayak olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca kitle iletişim araçları ve eğitim faktörü; hem engelli bireylerin yaşadığı sorunların çözümünde ve insanların ön yargılarının kırılmasında, hem de var olan sorunların saptanarak çözüm yollarının bulunmasında farkındalığın artırılmasını sağlayabilme potansiyeline sahiptir. Bu noktada Eyüpoğlu, (1984), engelli bireylerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi, ekonomik bağımsızlık, eğitim ve kültürel sorunlar için bazı çözüm yollarının önerilmesi ile bu konuda tedbirler alınmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (p. 23). Böylece engellilerin hayatta bağımsız ve toplumda üretken birer birey olabilmeleri için uygun eğitim-öğretim ortamlarında bir takım becerilerin kazandırılması amacına ulaşılmış olunacaktır (Enç, 1972). Bu noktada literatür kısmında değinilen birçok araştırma çıktısı, engelli bireylerin gelişiminde müzik eğitiminin hangi noktada olduğuna ilişkin vurgu yapmaktadır. Eğitimin tüm sağlıklı ve özürlü bireylerin gelişiminde

ne kadar önemli bir noktada olduğu düşünüldüğünde, çalışma daha önemli ve anlam kazanmaktadır. Nitekim ülkemizde önem ve bulunduğu konum karşılaştırıldığında bu konuya ilişkin az sayıda çalışma olması üzücüdür. Bu çalışma, var olan eksikliğe yeni bir ışık tutma düşüncesinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

SONUÇ

Bu araştırmada engellilik, eğitim ve müzik perspektifinde müzik eğitiminin engelli bireylerin gelişim özelliklerine etkisi incelenmiştir. Bu konuya ilişkin ulaşılan ve incelenen akademik çalışmalar, ülkemizde engelliler ve müzik eğitimi konularında yer alan boşluğa dikkat çekmektedir.

Literatür çıktılarına dayanarak yapılan araştırma çalışmaları ve analizler değerlendirildiğinde, müziğin keyif vericiliği dışında, bireysel ya da toplu şarkı söyleme, hareket etme, müziğin ritmine uygun olarak dans edebilme, müziğe ritimle eşlik edebilme, grup içerisinde kendine yer edinebilme, kendini değerli hissedebilme, duygudurumu değiştirebilme, grup aktivitelerinde yer alabilme ve motivasyonu artırabilme gibi birçok davranışı bireye kazandırabilme özelliğine sahip olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Ayrıca müziğin, değinilen birçok özelliği kazandırırken hem insanı asosyal bir durumdan en kısa sürede sosyal bir duruma getirebildiği, hem de insanın fiziksel ve ruhsal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesine katkı sağladığı görülebilmektedir.

Çalışmanın birçok kısmında değinilen ve evrensel bir iletişim diline sahip olan müziğin, insan hayatının ilk evresinden başlayarak insanı sarıp sarmalayan ve farklı boyutlara taşıyan bir iletişim biçimi olduğu karşımıza çıkmaktadır. İnsanların hüzünlendiğinde, üzüldüğünde, mutlu olduklarında ya da korktuklarında müziğe başvurmaları ve kendilerini rahatlatıcı bir konuma taşımak istemeleri, hiç şüphesiz müziğin içsel dinamiğinin zenginliğinden gelmektedir. Söz konusu durumlar, engelli bireylerin eğitiminde müzikal etkinlikler aracılığıyla gelişimine büyük olanaklar sağlamaktadır. Ayrıca araştırma ile müziğin, engelli bireylerin toplumla kaynaşması ve bütünleşmesi aşaması ile özgüven eksikliğinin üstesinden gelmesinde önemli katkıları olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

Akçamete, G., & Kargın, T. (1994). Hizmet içi eğitim programının öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi. *Özel Eğitim Dergisi, 1*(4),13-19.

Akkaş, S. (1993). *Okul öncesi eğitimde müzik*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Aktaş, B., & Tekinarslan-Çifci, İ. (2016). Müzik öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik yaptıkları öğretim uyarlamalarının belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(İpekyolu Özel Sayısı), 2165-2179.

Akyüzlüer, F. (2007). *İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin müzik becerilerini geliştirmede dramanın etkisi* (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Artan, İ. (2001). Engelli çocukların eğitiminde etkili bir teknik: Müzik. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(2), 43-55.

Bal, S., & Artan, İ. (1995). *Seslerle tanışalım.* İstanbul: Ya-pa.

Balıkçı, T. 2001. *Sanat eğitiminde drama ve yaratıcılığın önemi* (Yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.

Berrakçay, O. (2008). *Müziğin bir yaygın gelişimsel bozukluk tipi olan otizmde ortaya çıkan problemli davranışlar üzerindeki etkisi: ritim uygulaması çerçevesinde 4 örnek olay* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Bruscia, K. E. (1989). *Defining music therapy*. Spring City, PA: Spring House Books.

Buyurgan. S., & Buyurgan. U. (2001). *Sanat eğitimi ve öğretimi*. Ankara: Dersal Yayıncılık.

Çiftçi, D. (2006). *İşitme engelliler ilköğretim okulu 1. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinin 8 haftalık antreman programına yanıtı* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Çilden, Ş. (2001). Müzik, Çocuk gelişimi ve öğrenme. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*, 1-8.

Çuhadar, H. (2008). Müzik ve beyin. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(2), 67-76.

Daveson, B., & Edwards, J. (1998). A role for music therapy in special education. *International Journal of Disability, Development and Education, 45*(4), 449 – 457.

Dayı, E., & Gürkan-Öztürk, F. (2019). Türkiye'de zihinsel engelli öğrencilere hizmet veren özel eğitim okulları, müzik öğretmenleri ve müzik sınıflarının durumunun incelenmesi. *Electronic Journal of Social Sciences, 18*(69), 218-231.

Enç, M. (1972). *Görme özürlüler: Gelişim, uyum ve eğitimleri*. Ankara: Gündüz Yayınları.

Eripek, S. (1998). Zihin engelliler. In S. Eripek (Ed.), *Özel eğitim kitabı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme* (Cilt 4). Ankara: Yelken Yayınları.

Eyüpoğlu, H. A. (1984). *Türkiye'de körler üzerine inceleme* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Gönen, M., Şahin S., İpek Yükselen, A., & Tanju, E. (1998). *Çocuklar için yaratıcı etkinlikler*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Hesapçıoğlu, M. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın.

Kaptan, A. (1995). *Sosyal bilimler araştırma ve istatistik teknikleri* (1. Baskı). Ankara: Rehber Yayınevi.

Karaçay, B. (2010). Müzik ve beyin. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 7, 32-39.

Karaman, N. A. (2016). *Görme engelliler okullarında çalışan müzik öğretmenlerinin müzik dersi öğretim programının ve ders içi etkinliklerin uygulanışına ilişkin görüşleri (Adana ili örneği)* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Karşal, E., & Malkoç, T. (2011). *Okul öncesi dönemi işitme engelli çocuklarda müzik eğitimi. B- tipi /çok disiplinli araştırma projesi*. Marmara Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon Başkanlığı, İstanbul.

Kırışoğlu, O., & Stokrocki, M. (1997). *Ortaöğretim sanat öğretimi.* Ankara: YÖK.

Koca, C. (2010). *Engelsiz şehir planlaması bilgilendirme raporu.* İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı

Koç, E. M., Ayhan-Başer, D. Kahveci, R., & Özkara, A. (2016). Ruhun ve bedenin gıdası: Geçmişten günümüze müzik ve tıp. *Konuralp Tıp Dergisi, 8*(1), 51-55.

Lombano, J. H. (1980). Fostering positive attitudes towards handicapped studens: A guidance challenge. *School Counsellor, 2,* 176-183.

Malkoç, T., & Ceylan, F. (2012). Okul öncesi dönem işitme engelli çocuklarda müzik eğitiminin sözel açıklama becerilerine etkisi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 59-65.

Malkoç, T., & Ceylan, F. (2011). Okul öncesi dönem işitme engelli çocukların müzik eğitimi etkinliklerinde dikkat eksikliğini geliştirme becerisine ait inceleme. 2nd International conference on new trends in education and their implications. Antalya.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2008). *Megep (mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi projesi). Özel eğitimde müzik etkinlikleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı

Nacakcı, Z., & Dalkıran, E. (2019). Zihin engelli özel eğitim okullarındaki müzik dersi uygulamalarına yönelik öğretmen görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(15), 344-356.

Öncül, R. (1989). *Özel eğitim sözlüğü.* Ankara: Karatepe Yayınları.

Özsoy, V. (2003). *Görsel sanatlar eğitimi- resim-iş eğitiminin tarihsel ve düşünsel temelleri.* Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Pektaş, S., Düzkantar, A., & Yurga, C. (2016). Özel eğitim alan çocukların eğitiminde müziğin kullanılmasına ilişkin ebeveyn görüşleri. *Inonu University Journal of Arts and Design, 6*(14), 1-17.

Rickard, N. S., Toukhsati, S. R., & Field, S. E. (2005). The effect of music on cognitive performance: ınsight from neurobiological and animal studies. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews, 4*(4), 235-261.

Saygın, G. (2002*). Özürlülük eğitimi: Toplum özürlülüğü nasıl anlıyor: Temel araştırması*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

Sun, M. (1997). *Temel müzik eğitimi*. Ankara: Doruk.

Şendurur, Y., & Akgül-Barış, D. (2002). Müzik eğitimi ve çocuklarda bilişsel başarı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*(1), 165-174.

Turan, D. (2006). *Özel eğitimde müzikten yararlanmada karşılaşılan sorunlarla ilgili öğretmen görüşlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Uçan, A. (1996). *İnsan ve müzik- insan ve sanat eğitimi.* Ankara: Müzik Ansiklopedisi.

Uçan, A., Yıldız, G., & Bayraktar, E. (1999). *İlköğretimde etkili öğretme ve öğrenme öğretmen el kitabı. İlköğretimde müzik öğretimi. Modül 9.* Burdur: MEB Yayınları. Retrieved from https://www.academia.edu/35782434/İLKÖĞRETİMDE_MÜZİK_ÖĞRETİMİ_İLKÖĞRETİMDE_ETKİLİ_ÖĞRETME_ve_ÖĞRENME_ÖĞRETMEN_EL_KİTABI_SERİSİ_MODÜL_9

Ünal, B. (2017). Müzik öğretmeni adaylarının piyano dersine yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. *Online Journal of İfade ve beceri dersleri için özel öğretim uygulamaları Music Sciences, 2*(3), 163-178.

Vural, B. (2004). *Öğrenci merkezli eğitim ve çoklu zeka*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Yılma, G., & Uçan, B. (2014). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda müzik aletlerinin görsel destekli algılanabilirliği üzerine bir çalışma (İstanbul/Sancaktepe Örneği). *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, *4*(1), 10-15.

Yolcu, E. (2004). *Sanat eğitimi kuramları ve yötemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.